

4rt Capítol

Txetxènia, ‘afer intern’

Olga Prat i Plans, Marta Espin Pagès i Diana Casellas

El conflicte de Txetxènia va ser tractat pels mitjans de comunicació de la mateixa manera que per la comunitat internacional, com un afer intern rus, interètnic i intraestatal. L'anàlisi de la cobertura informativa d'alguns diaris espanyols de tres episodis d'aquest conflicte (la massacre de Grozni, l'assalt a l'hospital de Budionnovsk i l'alto el foc) ha posat de manifest que la informació sovint va ser imprecisa, esbiaixada i acrítica. Les fonts poques vegades eren directes, rarament estaven contrastades i en la majoria dels casos només reflectien el punt de vista oficial rus. El tractament informatiu d'aquests episodis evidencia la tendència a la personalització del conflicte, el silenci en relació amb la violació dels drets humans i la falta d'interès a plantejar la conveniència d'una eventual intervenció internacional.

Breu ressenya sobre el conflicte

El conflicte txetxè és un contenciós antic que ha acompanyat la història de Rússia des que fa dos segles aquesta va conquerir militarment Txetxènia. Ha estat una confrontació desconeguda per la resta del món que s'ha desenvolupat en un territori amb unes condicions geogràfiques i geològiques d'indubtable pes estratègic, tant econòmic com polític.

Txetxènia té un extensió d'uns 13.000 km², una dimensió semblant a la de la província de Saragossa. Està situada a la part central del Càucus nord, a la zona compresa entre el Mar Negre i el Caspi i això li dona un gran valor estratègic ja que proporcionen una barrera natural davant de potencials enemics com Iran o Turquia (geoestratègia). En el subsòl hi ha recursos naturals tan importats com gas natural i petroli i és zona de possible pas per nous oleoductes (geoeconomia).

Sota el règim soviètic, la república autònoma socialista de Txetxènia-Ingushetia va patir, com altres minories de la resta de la URSS, arbitrarietats polítiques, deportacions de centenars de milers de persones, colectivitzacions que trencaven les formes tradicionals d'organització social i, en l'època de Jrushchov particularment, hipercentralisme i negació efectiva dels drets nacionals.

La Perestroika va permetre l'eclosió de diverses forces polítiques i va constatar el fracàs de la reforma que pretenia conduir la vella *nomeklatura* instal·lada en la direcció del Soviet Suprem de Txetxènia-Ingushetia. En aquest període les repúbliques del Càucus nord es van declarar sobiranes i van reclamar les mateixes prerrogatives de què disposaven les repúbliques federades com Georgia, Armenia o l'Azerbaidjan.

El panorama polític txetxè va canviar substancialment a finals de 1990 quan una força anomenada Congrés Nacional del Poble Txetxè, presidit per Dozar Dudàiev, acabada de fundar, va entrar en pugna amb el Soviet Suprem i va ser reprimida durant uns quants mesos.

La crisi va esclatar quan a l'agost de 1991 arran de l'intent de cop d'Estat a Moscou, el govern 'legítim' txetxè es va posar al costat dels colpistes, mentre que Dudàiev s'hi va enfrontar. El setembre, amb el vist-i-plau de Moscou, Dudàiev va dissoldre el Soviet Suprem i va crear un consell provisional que va donar pas a les eleccions de l'octubre de 1991 en les quals el líder txetxè va arrassar (85% del vots). Quatre dies després, el nou president va declarar la independència de Txetxènia.

En resposta a la declaració d'independència, les autoritats russes van decretar l'estat d'emergència, però el parlament rus va anul·lar la mesura a la vista de la resistència militar que preparava la població txetxena.

Dudàiev va instaurar un règim autoritari i personal, encara que amb un gran suport popular. Molts polítics russos, però també analistes internacionals, van qualificar el règim de Dudàiev de 'bandidisme' a causa del pacte assolit amb molts dirigents dels clans locals, de la militarització de totes les relacions i del creixement del poder de les xarxes mafioses.

Es pot dir que durant un cert període hi va haver un reconeixement implícit per part russa de l'autoritat del nou règim txetxè. El maig de 1992, la Federació Russa va firmar amb el govern de l'encara república de Txetxènia i Ingushetia un acord que preveia la retirada de les tropes russes i un repartiment dels arsenals a parts iguals. I, el juny, el Soviet Suprem de la Federació Russa va reconèixer la separació de Txetxènia i Ingushetia.

A finals de novembre de 1994, sorprenentment, les tropes russes van emprendre un atac amb la intenció de prendre Grozni. L'intent va fracassar, però pocs dies després, l'11 de desembre, l'exèrcit rus va tornar per assaltar la capital i començar una llarga batalla que, segons ells, havia de durar només unes hores. ¿Què va provocar l'atac rus?

A l'estiu de 1994, abans l'atac a Grozni, Rússia havia reconegut de iure el règim de Dudàiev i de facto la independència txetxena. No hi havia hagut cap acció militar des de la primavera de 1992. Les tropes s'havien retirat i l'embargament econòmic no era gaire estricte.

Entre les raons que poden explicar el canvi de conducta de Moscou, quatre semblen tenir un pes capital. La primera: la represa del rol imperial de Rússia en la seva àrea d'influència no encaixa amb una Txetxènia que es vol mantenir independent. La segona: l'esperança que l'aparició d'un enemic extern faci oblidar les penalitats de la població russa, tal com han fet en moments diferents governs de diferents països. La tercera, els valors geoestratègic i el geoconòmic del país no el fan precisament menyspreable. I la quarta, cal evitar que l'exemple txetxè s'estengui a tot el Càucàs.

[Pel que fa al valor geoconòmic, Txetxènia es fonamental per Rússia ja que **“a través d'aquest país es vol traçar una ruta que haurien de seguir els milions de tones de cru que s'extreuran del Mar Caspi en els pròxims anys”** (Ríos, 1996:5). El cru que podria extreure Rússia del mar Caspi i traslladar-lo al port de Novorosiisk al mar Negre mitjançant un oleoducte passaria pel mig del territori txetxè (150 kilòmetres) és la font de tots els problemes. Els desacords apareixen a l'hora de fixar la tarifa per cada tona transportada, els russos en volen pagar 0,43 dòlars mentre que els txetxens en demanen 4,27.]

[Pel que fa al valor geoestratègic, Txetxènia forma part de la frontera meridional de Rússia a la zona del Càucàs davant d'enemics tradicionals com Iran o Turquia. En darrer terme aquesta situació d'indefinició respecte Txetxènia serveix als governants russos per anar anar passant els dies sense que les desavinences respecte a la política que s'ha de seguir en aquest territori obrin un nou front de crisi interna. Dins de la pròpia cúpula presidencial russa no hi ha hagut mai unanimitat en relació amb la política que s'hauria d'aplicar a Txetxènia. Sempre hi ha hagut dues posicions, els que estan a favor de la utilització de la violència per reprendre el control sobre el territori i els que estan disposats a negociar amb els líders de la comunitat txetxena, per arribar a un definitiu tractat de pau.]

Malgrat les nombroses morts de civils, soldats i guerrillers causats per l'agressió de les tropes russes, les potències occidentals s'ho han mirat en silenci i han al·legat com a excusa que el contenciós txetxè és un 'afet intern' (vegis Kuzio, 1996), tal com els propis dirigents russos ho consideren.

Mentre van durar els enfrontaments al voltant de 100.000 persones van perdre la vida cada any i més de 400.000 es van haver de refugiar a les repúbliques veïnes d'Ingushetia, Daghestan i Osetia del nord, segons fonts d'ACNUR.

La comunitat internacional viu pendent de l'últim moviment de Ieltsin, personatge que ningú vol d'oponent i per aquest motiu únicament es limiten a criticar-lo verbalment i moderadament. Jacques Delors, ex-president de la UE, per exemple, va dir que **“Ieltsin ha d'entendre que si continua per aquest camí les nostres relacions canviaran. La ajuda significativa que ara els subministrem podria ser revisada”** (Kuzio, 1996:101). En un sentit similar, es va pronunciar el president nord-americà Bill Clinton.

Els països occidentals, abanderats pels Estats Units, temien que aquesta guerra pogués ser el desencadenant de la pèrdua de control del Kremlin i de la desintegració total de la Federació Russa. Segons Malcolm Rifkind, que ha estat secretari de Defensa de Gran Bretanya, **“Rússia segueix sent una potència nuclear i és molt important per nosaltres que Rússia sigui un país estable i conservi la pau interna”** (Kuzio, 1996: 97). Un punt de vista, compartit per la comunitat internacional.

El govern rus no és l'únic que s'ha adonat del potencial de Txetxènia, les màfies russes també saben que en poden treure molts beneficis, encara que els seus interessos puguin ser ben diferents. Les màfies són el pilar fonamental de la corrompuda economia txetxena. **“En 1991 les més poderoses xarxes mafioses russes van arribar a un acord amb el president txetxè Dudaiev, en virtut del qual li van reconèixer el propi feu a canvi de grans sumes de diners”** (Taibo, 1995:33). La pròpia situació de caos afavoreix la proliferació de les màfies que arriben a controlar l'economia, la política i la societat. **“Entre un 70 i un 80 per cent de l'activitat econòmica privada està en mans de màfies que controlen bona part de l'economia estatal”** (Taibo, 1995:36).

Per altra banda, la propaganda oficial de Moscou ha distorsionat constantment els fets per fer creure a la població russa que 'txetxens', 'mafia' i 'terrorisme' són termes equivalents amb l'objectiu de difondre el rencor i ràbia entre els ciutadans. Malgrat tot, aquest missatge **“ha produït un efecte contrari al desitjat i molts russos són de l'opinió que és preferible que els txetxens tinguin un Estat propi i no puguin moure's per on vulguin. Es volen desprendre, amb innegable xenofòbia, d'un territori habitat per gent que ha estat sistemàticament satanitzada”** (Taibo, 1995: 34).

LA MASSACRE DE GROZNI

L'11 de desembre de 1994 va marcar l'inici d'una de les etapes més dures de la guerra de Txetxènia: l'atac rus a Grozni, la capital de la república separatista. La intervenció armada, que en principi només havia de durar unes hores, es va transformar en mesos d'intenses batalles i va provocar milers de morts militars i civils.

Tant a la Comunitat d'Estats Independents (CEI) com a Europa, la massacre per part de les tropes russes a Grozni es va considerar un afer intern, ja que pràcticament cap Estat va denunciar els fets. Aquesta posició és la mateixa que van adoptar els mitjans de comunicació espanyols que hem analitzat. Tot i que van informar amb detall sobre l'evolució del conflicte, també van operar callant, ja que no van criticar obertament l'actitud dels governs i de la comunitat internacional davant la intervenció militar a la capital txetxena i les decisions del president rus, Borís Ieltsin.

La crisi i els mitjans

Davant la situació que es va viure a Grozni, els mitjans occidentals no van acusar l'Estat rus ni van mostrar el rebuig contra la massacre que patia la població. Només hi va haver tímides mostres d'indignació, amb notes de simpatia cap al poble envaït.

Per comoditat o per evitar crear situacions compromeses, els governs, amb l'aquiescència dels mitjans, van optar per la via del silenci.

Com afirma Xulio Ríos (1996), “Rússia va justificar la invasió de Txetxènia en la defensa dels drets d’una minoria russa, presumptament agredida”

Amb aquesta interpretació, segons la qual la guerra a Txetxènia s’havia de considerar una qüestió dins l’esquema de la política russa, els mitjans van trobar un pretext per no haver-se de pronunciar sobre el dret d’ingerència i la violació del Dret Internacional per part del Govern rus. En poques ocasions es va fer referència a les mancances de la legislació internacional per defensar el dret a l’autodeterminació dels pobles, ja que el conflicte es va conceptualitzar com un afer intern entre russos i txetxens, que s’havia de solucionar en aquest nivell:

“El pasado diciembre -en referència al desembre de 1994-, ante el estallido de la crisis chechena, los gobiernos occidentales aseguraron que se trataba de un asunto interno de Rusia y afirmaron que esperaban que Moscú resolvería el problema lo más rápidamente posible y con el mínimo derramamiento de sangre. Su esperanza se ha esfumado”. (*La Vanguardia*, 4-1-95)

A Rússia també es va considerar la guerra de Txetxènia com un afer intern:

“A estas alturas, si el Kremlin fracasa en la arriesgada operación chechena, todo --su ejército, su presidente, el Gobierno-- se tambaleará peligrosamente. El ministro de Exteriores, Kozyrev, auguró “serias consecuencias” en caso de “injerencia extranjera” en este “asunto interno” de Rusia”. (*La Vanguardia*, 15-12-94)

El tractament del conflicte de Grozni va variar d’un diari a un altre. Així, *El País* es va aproximar a la realitat que es vivia a la ciutat i va aportar informacions més fresques que altres diaris, ja que va desplaçar al lloc dels fets la seva corresponsal a Moscou, Pilar Bonet, que d’aquesta manera va aparèixer com un testimoni directe del conflicte:

“Esta corresponsal vio cómo los heridos en Pervomayskoye eran atendidos por la tarde en un hospital militar de Grozni, mientras rugían los cañones en el frente norte de la capital chechena”. (*El País*, 17-12-94)

A més a més, en algunes ocasions aquest mateix diari va mostrar obertament la seva opinió sobre la postura d’Occident davant del conflicte i es va implicar en el tema de la ingerència:

“La indiferencia occidental a la situación de la república caucásica recuerda incómodamente otras *distracciones* en Budapest y Praga que, si entonces tenían una justificación geopolítica, hoy son casos que deberían verse de forma muy distinta. Moscú es aliado de Occidente y la comunidad internacional tiene medios de presión para mostrar al Kremlin lo que opinaría de un arrasamiento de la independencia chechena”. (*El País*, 20-12-94, Editorial)

Borís Ieltsin i Dzorav Dudàiev

Segons la premsa escrita, el conflicte tenia dos rostres: el de Borís Ieltsin i el de Dzorav Dudàiev. El resultat era una guerra a dos bàndols, on els txetxens tenien el paper de víctimes, sense aconseguir cap mena de suport internacional. Els diaris van concretar una parella d’antagonistes, mostrant-los com els principals responsables de tots els episodis del conflicte, encara que hi hagués més parts implicades. En la guerra de Txetxènia i l’atac a Grozni, Ieltsin i Dudàiev van representar dos pols oposats, dos líders que van marcar el ritme i l’evolució del conflicte i a partir dels quals es van narrar tots els fets. Aquesta situació, que distorsionava la realitat perquè exclòia la resta d’actors, era justificable fins a cert punt,

perquè estava comprovat que les personalitats de Ieltsin i Dudàiev havien condicionat el ritme del desenvolupament del conflicte.

El respecte a Borís Ieltsin

En el conflicte de Txetxènia, Boris Ieltsin es va considerar a si mateix autor i responsable de les accions russes sobre el territori de l'exrepública soviètica i va centrar l'atenció i les crítiques de l'opinió pública i dels mitjans. Ieltsin va justificar la decisió d'utilitzar la força per acabar amb la sublevació txetxena:

“La situación extremadamente complicada ha exigido tomar la decisión más dura, la de utilizar la fuerza en el territorio checheno. Todo lo que ocurre en la república de Chechenia está bajo mi control”. (*La Vanguardia*, 28-12-94)

La por dels governs occidentals a perdre el mercat rus i el respecte a la figura de Ieltsin van reduir i fins i tot minimitzar les crítiques al líder rus, tot i que van manifestar obertament la creença que la crisi l'estava debilitant:

“En medios diplomáticos se asegura que Estados Unidos y sus aliados europeos están convencidos de que el conflicto checheno puede dañar seriamente la posición del presidente ruso, Boris Eltsin, algo que los occidentales quieren evitar a cualquier precio. (...) Occidente ha depositado sus esperanzas en Eltsin para que guíe a su país a través de las reformas democráticas y económicas necesarias para establecer una nueva era de estabilidad...” (*La Vanguardia*, 4-1-95)

Segons va declarar un dipomàtic al mateix diari,

“...Eltsin es nuestra mejor esperanza y no podemos hacer otra cosa que evitar torpedearle, especialmente en estos momentos”. (*La Vanguardia*, 4-1-95)

Tanmateix, als Estats Units també hi havia sectors crítics amb la política de Ieltsin:

“L'interès d'Occident rau en què tant Rússia com els pobles que van formar el seu antic imperi decideixin pacíficament el seu futur. La política russa en relació amb Txetxènia és equivocada, perillosa i destructiva per a aquest interès occidental”. (*Herald Tribune*, 2-1-95, William Pfaff).

Però també es justificava el suport nord-americà a Borís Ieltsin:

“La política dels Estats Units a l'OTAN es basa en ajudar Ieltsin i el seu suposat entorn liberal contra els representants de la “línia dura”. I per la mateixa raó, Washington ha ignorat alguns arguments relatius a la seguretat dels governs de l'Est d'Europa”. (*Herald Tribune*, 2-1-95, William Pfaff).

Encara que des del primer moment Ieltsin va ser al capdavant de tota l'acció política contra l'exrepública soviètica, no se'l va acusar directament, tot i que finalment, quan es van fer encara més evidents les repercussions dels atacs russos sobre la capital de Txetxènia, es va començar a qüestionar la transgressió de Rússia dels principis internacionals:

“Pero los diplomáticos creen que las escenas ofrecidas por la televisión y los reportajes gráficos sobre la muerte de civiles en Grozny demuestran que Rusia ha violado los principios internacionales, unos principios que fueron reafirmados sólo hace un mes

-referint-se al desembre de 1994- en la cumbre sobre la seguridad en Europa celebrada en Budapest”. (*La Vanguardia*, 4-1-95)

També es van començar a sentir les primeres grans crítiques a l'actuació del líder rus, Borís Ieltsin:

“Malgrat les ofertes de negociació destinades a calmar l'oposició interior i a tranquil·litzar la comunitat internacional, Borís Ieltsin ha triat el camí més dur per intentar acabar amb la secessió txetxena (...) Ieltsin persegueix, com a mínim, tres objectius: proclamar la unitat de la Federació Russa, recuperar una popularitat que tendeix a perdre i mostrar a Occident que no es deixarà enganyar. Està a punt de perdre'ls tots tres”. (*Le Monde*, 29-12-94)

Informació manipulada

Durant l'atac a Grozni, l'arribada d'informació a Occident sobre la situació real de la capital txetxena va ser caòtica. Els mitjans estatals russos van falsejar les dades o les van manipular amb una capa d'ambigüitat i incertesa. Mentrestant, els mitjans independents es van esforçar a contrastar la informació. El control de les comunicacions va ser, als dos bàndols, una arma de guerra més per lluitar contra l'enemic i desprestigiar-lo:

“El Gobierno ruso ha impuesto la censura a todos los órganos de información bajo su control acerca de los acontecimientos que ocurren en Chechenia. Las autoridades moscovitas utilizan el Centro Provisional de Información, un órgano creado cuando estalló la guerra el pasado diciembre, para filtrar las informaciones oficiales y los pasos emprendidos por el Ministerio ruso de Defensa en esa república separatista”. (*La Vanguardia*, 8-1-95)

Sovint arribaven informacions confuses i falsejades dels dos fronts. Fins i tot alguns periodistes dels mitjans van mostrar-se indignats per les mentides que apareixien en els seus propis articles, que havien estat modificats per canviar-ne el sentit. Ieltsin va acusar els mitjans que el criticaven de traidors:

“El presidente ruso acusó a los medios de comunicación de haber sido comprados por el líder checheno, el general Dudayev”. (*La Vanguardia*, 28-12-94)

Els diaris russos, al seu torn van demanar explicacions a Ieltsin per les seves acusacions:

“Los directores de varios diarios y revistas rusas pidieron ayer a Ieltsin que explique qué medios de comunicación “están pagados por dinero checheno”, una tesis del ultraderechista Zhirinovski que el presidente se ha apropiado”. (*La Vanguardia*, 29-12-94)

Segons altres informacions:

“Seguramente, el líder ruso se apoya en los datos que le proporcionan los servicios de propaganda del Gobierno, los cuales, según periódicos liberales como “Izvestia” o “Moskovski Komsomólets”, son dignos discípulos del nazi Göbbels, genio de la desinformación”. (*El País*, 28-12-94)

La violació silenciada dels Drets Humans

Durant l'atac rus a la capital de Txetxènia, va ser rar trobar a la premsa escrita espanyola referències sobre la tasca de les diverses organitzacions que van desplaçar efectius i material a la zona per vetllar

pels Drets Humans i intentar donar assistència a les situacions d'emergència humanitària. Hi va haver alguna excepció:

“Una organización humanitaria alemana anunció ayer en Bonn que esta semana enviará alimentos, medicinas y sábanas para ayudar en lo posible a las víctimas de la guerra. Un portavoz de dicha organización, Cap Abamur, afirmó que cuentan con el apoyo del Ministerio alemán de asuntos exteriores”. (La Vanguardia, 8-1-95)

Precisament, el govern alemany va condemnar la situació a Grozni:

“La guerra que está haciendo Rusia a Chechenia es una violación flagrante de los derechos humanos y Bonn ha expuesto claramente su postura a Moscú a diversos niveles diplomáticos”. (La Vanguardia, 8-1-95)

Als mitjans russos es va amagar la massacre que va patir la població civil de Grozni i l'actitud del Govern rus va ser inequívoca:

“Lo primero que han hecho los diputados nacionalistas y comunistas de la Duma -los mismos que condenaron el asalto al Soviet Supremo ruso en octubre de 1993- ha sido destituir al Defensor de los Derechos Humanos, Sergei Kovalev, acusándole de haber defendido el de los ciudadanos chechenos. Mientras tanto, Yeltsin se operaba durante diez días el tabique nasal...” (Viento Sur, núm. 19, febrer de 1995, pàg. 23)

ASSALT A L'HOSPITAL

L'atac a l'hospital Budionnovsk és una mostra més de com, a vegades, els diaris tracten les notícies de manera esbiaixada. L'anàlisi de la cobertura de l'assalt a l'hospital de Grozni que van oferir *El País*, *El Mundo* i *l'AVUI* posa de manifest que la informació sovint era oficialista, i les autoritats russes hi van tenir molt més pes que les txetxenes.

El 15 de juny de 1995, un destacament de rebels txetxens va penetrar a Rússia fins a arribar a la ciutat de Budionnovsk, on després d'atacar els principals edificis de la ciutat es va atrinxerar dins de l'hospital i va retenir al voltant d'un miler d'ostatges. L'atac va durar quatre dies i els dos bàndols van patir nombroses baixes. El 18 de juny, Xamil Basàiev, comandant txetxè i cap de l'operació d'assalt, i Víktor Txernomirdin, primer ministre rus, van signar un alto el foc. Amb aquest pacte, els rebels txetxens es van comprometre a deixar anar els ostatges i les autoritats russes van garantir el retorn dels guerrillers a Txetxènia.

L'atac va ser una de les moltes incursions dels guerrillers txetxens dins del territori rus. Encara que no van aconseguir l'objectiu final que reivindicaven (la independència de Txetxènia), amb aquesta acció van convertir-se en centre de l'atenció russa i mundial. Les autoritats russes van decidir negociar, després de comprovar la forta resistència dels guerrillers. A continuació veurem de quina manera van tractar aquest episodi els diaris estudiats.

La fiabilitat de les fonts

Les fonts són un dels elements fonamentals en les cròniques de guerra perquè són el pilar que dona credibilitat a la informació. Les fonts, en el cas analitzat, sovint van ser indirectes, de segona mà, i s'hi van barrejar opinions oficialistes, veus anònimes o cites d'altres periodistes que treballaven per a agències de notícies internacionals, entre d'altres.

En molts casos les notícies sobre aquesta guerra es van basar en fonts que esbiaixaven ostensiblement la informació i van portar a errors de dimensió considerable, com es va poder comprovar en el moment de detallar el nombre de persones que els txetxens havien retigit com a ostatges a l'interior de l'hospital. Mentre que l'*Avui* sempre va parlar d'una quantitat, correcta en aquest cas, que ratllava les 1.000 persones, diaris com *El Mundo* van fer ballar les dades. El primer dia va informar que hi havia 2.000 persones retingudes, el segon dia en va parlar de 1.000, i el tercer dia de 5.000. Després de quatre dies de donar informació no comprovada va arribar a la conclusió que hi havia 1.100 ostatges. *El País* va fer el mateix:

“...Terroristas chechenos se atrincheran en el hospital de Budionnovsk con 1.500 rehenes...” (16-6-95)

“...la cifra de muertos se puede ver multiplicada por una masacre mucho mayor: la de todos los que se encuentran en el hospital, que pueden ser 5.000 personas” (17-6-95)

La informació sobre l'atac a l'hospital va estar signada principalment pels corresponsals a Moscou dels diaris analitzats: Pilar Bonet a *El País*, Rafael M. Mañueco a l'*Avui* i Francisco Herranz a *El Mundo*. Però els tres diaris es van dotar de fonts complementàries per arrodonir una informació difícil de seguir des de la capital russa. L'*Avui* va reforçar la informació amb una versió del corresposnal i *El País* la va combinar amb l'enviat especial a Budionnovsk, Rodrigo Fernández. El cas d'*El Mundo* és diferent, ja que va compaginar informació del seu corresposnal amb d'altra procedent de periodistes de diferents agències internacionals, com Reuter o Efe, que es troben més a prop del lloc dels fets. A manera d'exemple, el dia 18 de juny de 1995 va encapçalar la secció d'internacional d'aquest diari el periodista de l'agència Efe Bernardo Suárez, i els dies 16, 17, 20 i 21 del mateix mes va ser diferents periodistes estrangers de l'agència Reuter els que hi van publicar.

La pretesa neutralitat de la informació pot quedar moltes vegades en entredit, sobretot quan el mitjà pràcticament només disposa de fonts d'informació oficials, com va passar amb els tres rotatius analitzats. A aquest tret li hem de sumar la quantitat d'informació de segona mà que hi va aparèixer, que no es basava en l'experiència o en el testimoni del mateix periodista, sinó que procedia de les opinions i els punts de vista d'altres persones que van veure o viure els fets. El resultat és que augmentava la imprecisió del periodista-redactor. En tenim un exemple al diari *El Mundo*, quan utilitzava informació de l'agència oficial de notícies russa Itar-Tass:

“...el ataque puede haber sido organizado por ‘un grupo de incontrolados’, partidarios del general checheno (Dudàiev)...” (16-6-95)

O quan aquest diari citava anònimament les fonts:

“Fuentes rusas’ reconocieron ayer que incluso han llegado a ofrecer -les autoridades rusas- una cantidad de dinero y un plan de huida del país al comando a cambio de los rehenes”. (17-6-95)

El caràcter anònim de les fonts en revela la poca fiabilitat. En l'exemple anterior, el periodista no deia si es tractava de fonts oficials, si la informació provenia d'algun ciutadà, d'un soldat rus o d'un altre periodista. El lector no podia saber qui havia fet l'afirmació. Però la informació no sempre va ser així. El mateix dia, el diari *El País* recorria a les declaracions del responsable del govern rus en les relacions interètniques, Nikolai Iegorov:

“...les hemos propuesto darles un avión para que vuelen adonde deseen. Y les hemos dicho que estamos dispuestos a darles cualquier suma de dinero para que los rehenes sean liberados...” (17-6-95)

El diari *Avui* també va utilitzar sovint informació oficial proporcionada per Itar-Tass:

“... el general Dzojar Dudàiev va manifestar ahir a l’agència Itar-Tass que, a partir d’ara, ‘la lluita adquirirà noves formes’”. (15-6-95)

“En unes declaracions a l’agència Itar-Tass, el primer ministre rus, Víktor Txernomirdin, va afirmar que Moscou ‘no acceptarà res que vagi contra la Constitució russa’...” (20-6-95)

Les facilitats que els correponals a Moscou tenien per aconseguir informació oficial provocava que el contingut global de la informació fos parcial en la majoria dels casos. Hi havia excepcions, quan les fonts provenien de personatges diferents dels habituals polítics del partit majoritari, i per tant apareixien opinions amb contingut de protesta contra el govern rus. És el cas d’unes breus declaracions a l’*Avui* del cap del partit comunista rus, Guennari Ziugànov o del cap del grup centre-reformista Iabloko, Grigori Iablinski:

“El líder del Partit Comunista Rus, Guennadi Ziugànov, va qualificar d’‘incompetent’ el govern i va expressar el temor que les autoritats ‘siguin incapaces de fer front a una escalada de violència’ a les regions limítrofes amb Txetxènia’”. (17-6-95)

“...el cap del grup centre-reformista Iabloko, Grigori Iablinski, va criticar Borís Ieltsin per haver viatjat a Halifax (Canadà) ‘quan hauria d’haver anat a Budionnovsk a salvar els ostatges de la mort’”. (17-6-95)

Punt de vista protxetxè de l’*Avui*

Ni *El Mundo* ni l’*Avui* destaquen pel recurs a les fonts txetxenes en les seves informacions durant l’assalt a l’hospital de Grozni. Però és aquest darrer diari qui va recordar més sovint per què els txetxens recorrien a aquesta llei del talió, justificant d’alguna manera la continuació de la guerra:

“Basàiev va explicar que el seu objectiu és ‘morir dignament’ i no li importa el que passi amb les dones i nens que té com a ostatges. ‘Ningú s’ha preocupat de les nostres dones i nens quan les bombes russes queien a les nostres ciutats’, va dir’”. (Avui 18-6-95)

A les pàgines de l’*Avui* es transformen els fets d’aquest episodi del conflicte d’una manera sorprenent. Com s’ha explicat anteriorment, l’atac a l’hospital va ser portat a terme pels assaltants txetxens, que es van tancar dins de l’hospital amb més d’un miler d’ostatges. Poc després van arribar els soldats russos, que van intentar acabar amb la situació de setge atacant els txetxens reclosos dins de l’hospital. L’*Avui* en va fer una interpretació oposta. Per aquest diari, els assaltants van ser els soldats russos, els quals van bombardejar i atacar l’hospital, i els txetxens, els quals se’n van defensar.

Una mostra explícita del partidisme pro-txetxè de l’*Avui* es va donar quan, una vegada, capgirant els fets, va convertir els assaltants independentistes txetxens en víctimes i va descriure l’exèrcit rus com a l’agressor. L’*Avui* va mostrar la població de Budionnovsk com a enemiga dels soldats russos, encara que en realitat els soldats russos en fossin els defensors:

“Davant el fracàs en els dos intents d’assalt portats a terme dissabte per alliberar els ostatges en mans del comando txetxè dirigit per Xamil Basàiev (...) els dirigents russos es van veure obligats a canviar de tàctica’”. (19-6-95)

“L’acció de les unitats d’èlit russa, (...) ha provocat la indignació dels habitants de Budionnovsk, els quals van amenaçar de formar una barrera humana al voltant de l’hospital per impedir un nou assalt (dels soldats russos)...” (18-6-95)

Aquest mateix diari va parlar del primer ministre rus amb ironia i el va destacar de manera evident com a cap del bàndol dominant dins el conflicte txetxè, mentre que es va referir al líder de l'assalt txetxè, Basàiev, com si fos tractat amb condescendència del poderós cap rus:

“...Txernomirdin es va dignar a parlar per telèfon amb Basàiev...” (19-6-95)

(referint-se a Basàiev) **“...va dir que confiava en Víktor Txernomirdin...”** (19-6-95)

Per acabar, una característica marcada tant a l'*Avui* com a *El Mundo* és el recurs d'utilitzar cites de ciutadans anònims per fer una descripció detallada de l'ambient i provocar sensació de dramatisme, realisme, impacte i credibilitat que al seu torn oferia al periodista l'oportunitat d'atacar el bàndol rus. A *El Mundo* vam trobar descripcions com aquestes:

“Desde las cinco de la mañana y hasta cerca del mediodía, se sucedieron escenas dantescas. Mientras tanques rusos que rodeaban el edificio lo sometían a un fuerte bombardeo y los helicópteros trataban sin éxito, de abordar la terraza superior, en las ventanas asomaban sábanas blancas. Mujeres con las voces desgarradas por el terror suplicaban el cese del fuego...” (18-6-95)

“Lena, una mujer de 25 años, en bata de cama y con una niña de una semana en los brazos, lloraba a rienda suelta al tiempo que exclamaba ‘¡Malditos soldados! Fueron ellos los que comenzaron a disparar, los chechenos se limitaban a responder’.” (18-6-95)

Però la descripció no sempre va ser tan parcial. En aquest cas, l'*Avui* va descriure els fets s'expliquen d'aquesta manera:

“Els ostatges alliberats, els rostres dels quals apareixien amb signes perceptibles de cansament i la por suportats en els últims dies, van ser rebuts pels seus amics i familiars enmig d'emotives escenes de plors i alegria. ‘Ha estat horrorós; gràcies a Déu encara som vius’, deia una dona”. (20.6.95)

ALTO EL FOC DE TXETXÈNIA

El tercer moment que tractarem, a partir d'informacions recollides als diaris *El País* i *La Vanguardia*, és el de les negociacions que van culminar en l'alto el foc signat el 27 de maig de 1996. La seva cobertura té algunes característiques que en fan un exemple significatiu del que ha estat el tractament informatiu de tota la guerra.

El febrer del 1996, coincidint amb l'anunci de Borís Ieltsin de presentar la seva candidatura a un segon mandat, es va començar a parlar als mitjans de comunicació d'un principi d'acord entre el Kremlin i la república independentista de Txetxènia. Malgrat tot, “mentre Ieltsin anunciava públicament el final dels bombardejos i l'inici de les negociacions, a Grozni les bombes queien sense parar”. (Ríos: 1996).

Però aquest anunci no va satisfer plenament cap dels dos bàndols. Els rebels txetxens se sentien estafats, ja que no s'hi preveia la implicació del president Ieltsin, que s'havia negat durant quatre anys a entrevistar-se amb el general Dzorav Dudàiev, líder dels independentistes txetxens, i havia proposat un dirigent de menys rang per fer aquesta tasca. Per la seva banda, els generals russos creien que Txetxènia podia ser vençuda amb una mica més de temps, sense necessitat de negociar.

La mort del líder independentista Dudàiev al mes d'abril va tornar a deixar les converses en un punt mort. Txetxènia s'havia quedat sense portaveu, i un procés de pau dissenyat sense la participació del bàndol independentista estava condemnat al fracàs.

Aquest va ser un dels moments més crítics de les negociacions, perquè encara que Dudàiev no havia agradat mai a Ieltsin, el poble txetxè sí que el considerava el seu representant legal:

“El règim de Dudàiev era tan legítim com el de Ieltsin, però la població russa estava sotmesa a una propaganda massiva destinada a crear una imatge de nació criminal, criminalitzant també, lògicament, el mateix Dudàiev”. (Yelena Bonner, *War Report*, juny de 1996)

Personalització del conflicte

En la informació relativa a les negociacions de pau es veu la identificació dels dos personatges -Ieltsin i Dudàiev- com a únics representants dels respectius bàndols. La identificació arriba a l'extrem que la mort d'un dels líders va arribar a fer perillar, inicialment, tot el procés de pau. Però ben aviat es va posar de manifest que la desaparició de Dudàiev era molt positiva per al Kremlin, perquè les negociacions amb Txetxènia van deixar de ser tan complicades com ho havien estat amb el dirigent desaparegut. Zelimkhan Iandàrbiev, successor de Dudàiev, es va mostrar molt més obert al diàleg i per a ell, el fet d'anar a Moscou va ser un gran èxit, ja que va suposar **“el reconocimiento de las fuerzas independentistas chechenas”.** (*El País*, 24-5-96)

D'aquesta manera, **“l'última setmana del maig va arribar el sorprenent anunci que el president Borís Ieltsin estava preparat per reunir-se personalment amb el successor de Dudàiev i fer una breu visita a Txetxènia”.** (Fiona Hill, *War Report*, juny de 1996).

A partir d'aquell moment, els mitjans de comunicació, tant *El País* com *La Vanguardia*, es van veure arrossegats de nou per la trampa de la personificació, aquest cop entre Ieltsin i Iandàrbiev:

“Yeltsin sella con Yandarbiév un alto el fuego en Chechenia y la liberación de los prisioneros ” (Titular d'*El País*, 28-5-96)

“Yeltsin y Yandarbiév negociaran en Moscú el fin de la guerra chechena” (Titular de *La Vanguardia*, 24-5-96)

Ieltsin i Iandàrbiev eren, teòricament, els caps visibles de l'acord. Així doncs, potser aquest va ser un dels moments en què la personificació del conflicte portada a terme pels mitjans de comunicació estava més justificada, encara que és curiós que els protagonistes fossin Ieltsin i Iandàrbiev, tenint en compte que:

“Boris Yeltsin, que en 1994 desencadenó la guerra con decretos secretos firmados de su puño y letra, no firmó el acuerdo de ayer. ‘Si no se cumple -manifestó Yeltsin ayer- habrá que buscar responsabilidades entre sus firmantes”. (*La Vanguardia*, 28-5-96)

Paradoxalment, Víctor Txernomirdin, el veritable firmant de l'alto el foc, només va aparèixer als mitjans de comunicació el dia de la signatura i mai en cap titular Això va ser, com a mínim, un error de precisió per part de la premsa, ja que va facilitar a Ieltsin el seu principal objectiu: mostrar-se com el pacificador d'un conflicte encara que no s'hagués implicat gens en aquest sentit. A més a més, aquesta omissió va contribuir a mantenir cert grau de deformació informativa que deixava de banda que darrere d'aquests dos noms hi havia dos pobles que en depenien i que rares vegades van aparèixer als mitjans, malgrat ser sempre els més afectats per les decisions dels seus dirigents.

A partir d'aquest moment, el president rus va enfocar les seves actuacions amb vista a les immediates eleccions del 16 de juny:

“La celebración de una cumbre entre Yeltsin y Yandarbiév seguramente significará muchos votos adicionales para el actual presidente en vísperas de las elecciones del 16 de junio”. (*El País* 24-5-96)

La mateixa pressió electoral va influir en l'actitud de Ieltsin, que pretenia mostrar-se com el pacificador d'un conflicte que ell mateix havia decidit començar. Per aquest motiu, va acusar públicament en més d'una ocasió el llavors ministre de Defensa, el general Pàvel Gratxov, entre d'altres, d'haver estat un dels autèntics instigadors de la guerra i d'haver desobeït fins i tot les seves ordres.

“Algunos observadores piensan, sin embargo, que en realidad no hay contradicción entre lo que desean los militares y lo que desea el presidente, y aseguran que la iniciativa de Yeltsin de reunirse con el líder checheno en Moscú es sólo una movida electoral para ganar más votos en las elecciones del próximo 16 de junio” (*El País*, 27-5-96)

Just a l'inici de les negociacions per arribar a un alto el foc, el president rus, tal com havia anunciat uns dies abans, va decidir fer una ràpida i superficial visita electoralista a Txetxènia en un nou intent d'acostar-se a la població. Però aquest cop els mitjans de comunicació no van caure en l'error de deixar-se portar per la campanya electoralista de Ieltsin:

“Yeltsin no vio el escenario de la guerra, que contabiliza decenas de miles de muertos, ni la arrasada ciudad de Grozny, su máxima expresión, sino únicamente el poblado de Pravoberezhnoye, situado 20 kilómetros al norte de la capital chechena, en la zona no destruida de la República, y la guarnición militar acampada junto al aeropuerto de Grozny donde llegó inesperadamente en helicóptero”. (*La Vanguardia*, 29-5-96)

Contingut de l'alto el foc

El 27 de maig, el primer ministre rus, Viktor Txernomirdin, i el líder independentista txetxè, Zelimkhan Iandàrbiev, van firmar al Kremlin un alto el foc que havia d'entrar en vigor el dia 1 de juny i que també preveia un intercanvi de presoners. Era el primer pas real per fer quallar un procés de pau del qual feia mesos que es parlava. A partir d'aquest moment havia de començar un procés de negociacions que d'entrada només s'ocuparien dels aspectes militars del cessament de les hostilitats: desarmament de les milícies rebels i retirada gradual de les tropes russes. Aquest acord oportunista havia de potenciar la figura del president rus abans de les eleccions del 16 de juny, però deixava a l'aire l'estatus polític futur de la república txetxena, encara que Ieltsin ja va fer el següent anunci:

“Por supuesto, no entregaremos Chechenia. Chechenia seguirá formando parte de Rusia, que es indivisible”. (*El País* 27-5-96)

Cap dels dos diaris analitzats -*El País* i *La Vanguardia*- van valorar aquestes declaracions del president rus. Ni tan sols van mencionar que s'hagués ajornat la decisió final sobre l'estatut txetxè, malgrat la gran inestabilitat a la zona que aquest fet comportava.

Postura internacional

L'examen a *El País* i *La Vanguardia*, permet constatar que són un clar reflex de l'actitud internacional durant la guerra, que sempre es va plantejar la situació de Txetxènia com un conflicte regional, sense implicacions internacionals. La violació dels drets humans -tema clau en qualsevol conflicte bèl·lic- no va aparèixer en cap moment als mitjans de comunicació analitzats, que van adoptar la mateixa postura acrítica de la comunitat internacional. Tot i que el pla de pau es va percebre des del començament com un acte propagandístic més de la campanya electoral de Ieltsin, aquest fet no es va criticar gaire, i poques vegades es van condemnar les decisions preses des del Kremlin.

El corresponçal del diari *El País* a Moscou, Rodrigo Fernández, fins i tot es va manifestar obertament a favor de la victòria electoral de Ieltsin:

“Rusia vota hoy por continuar las reformas económicas y políticas o por dar marcha atrás, al menos en algunos aspectos. Aunque formalmente hay 10 candidatos, la elección real es entre el actual presidente, Boris Yeltsin, y el líder comunista, Guennadi Ziugánov. El primero representa la estabilidad y la continuidad de la reforma; el segundo, la vuelta a una imagen idealizada del pasado” (*El País*, 16-5-96)

Un posicionament a favor de Ieltsin així de ferm dóna motius per sospitar de les informacions rebudes durant el conflicte txetxè, ja que les crítiques que es podrien haver fet al president rus potser van quedar difuses per la ideologia del periodista.

El corresponçal de *La Vanguardia*, Rafael Poch, en canvi, no es va mostrar tan partidista en les seves informacions. Poch fins i tot va recollir la postura dels comunistes davant la firma de l'acord:

“La oposición comunista al presidente ruso aplaudió ayer el acuerdo, pero se preguntó por qué se ha tenido que esperar a la campaña electoral para firmarlo y cuántas víctimas se habrían evitado si se hubiera hecho antes”. (*La Vanguardia*, 28.5.96)

Els mesos següents a l'alto el foc es van caracteritzar per les contínues violacions del mateix i unes negociacions difícils i intermitents a causa de les discrepàncies. El 25 de juny, Ieltsin va firmar un decret que preveia una retirada parcial de les tropes russes de Txetxènia fins a l'1 de setembre. Un mes i mig després, el general Aleksander Lébed va passar a ser delegat del Kremlin en les negociacions de pau, i a finals d'agost firmava amb el nou cap dels independentistes txetxens, Aslan Maskhàdov, un nou alto el foc que culminaria, el dia 31 del mateix mes, amb l'acord que posaria punt final a la guerra. L'acord establia que per definir l'estatut definitiu de Txetxènia s'hauria de celebrar un referèndum abans del 31 de desembre del 2001.

Un any després, els mitjans de comunicació encara parlaven del procés de pau a Txetxènia. El 19 d'agost de 1997 apareixia al diari *Avui* la notícia que Ieltsin no descartava concedir la independència a la república secessionista. Sigui com sigui, l'estatut final de Txetxènia encara està per decidir, i la zona continua sent un polvorí molt inestable. Malgrat tot, Ieltsin va aconseguir guanyar les eleccions, possiblement el punt implícit més important de tot el procés de pau.

CRONOLOGIA

1991, 27 d'octubre	Victòria electoral de Dozar Dudàiev a les eleccions de Txetxènia	
1991, 1 novembre	Dudàiev proclama unilateralment la independència de Txetxènia	independència
1992-93	Enfrontaments armats a Txetxènia	
1994, 11 desembre	Intervenció militar russa	
1995	Intensificació del conflicte	
1996, 21 abril	Mort de Dudàiev	
1996, maig	Anunci del pla de pau de Ieltsin	
1996, 27 de maig	Signatura d'un alto el foc	
1996, 1 de juny	Entrada en vigor de l'alto al foc	
1996, 16 de juny	Victòria de Ieltsin a les presidencials	
1996, 31 agost	Acord Lébed-Mashkhàdov que posa punt final a la guerra	

Bibliografía:

- BACHKATOV, N. i WILSON, A. *Tchéchénie: Histoire d'un conflit*. Ed. GRIP (Institut Européen de Recherche et d'information sur la paix et la sécurité). nº 197, 1995.
- GURUSHINA, N. i ORTTUNG, R. W. "For the record" *Transition*, octubre 1996.
- KUZIO, T. *International Reaction to the Chechen Crisis* a AA.VV. Central Asian Survey, 1996.
- RIOS, X. Chechenia, secesión en el Cáucaso, Ed. CIP (Centro de Investigación para la paz). nº 3. 1996.
- URJEWICZ, Charles. *La nación chechena se enfrenta con la historia* a AA.VV. El Estado del Mundo: anuario económico y geopolítico mundial, Ed. Akal, Madrid, 1996.
- TAIBO, Carlos. *Chechenia: Política y mafias. Entrelazamientos sintomáticos en la ex-URSS* a El Viejo Topo, nº 84, Barcelona, abril, 1995.
- TAIBO, C.: *El conflicto de Chechenia: una guía de urgència*, Cuadernos Bakeaz, nº7, Bilbao.